

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Název vzdělávacího materiálu:	Literatura starověku a antiky – struktura maturitního okruhu a úkoly
Číslo vzdělávacího materiálu:	VY_32_INOVACE_CJL1.1.01b
Autor vzdělávacího materiálu:	PhDr. Olga Šimandlová
Období, ve kterém byl vzdělávací materiál vytvořen:	září 2013
Vzdělávací oblast:	Jazyk a jazyková komunikace
Vzdělávací obor:	Český jazyk a literatura
Vzdělávací předmět:	Český jazyk a literatura
Tematická oblast:	Světová a česká literatura od starověku po 18. století
Ročník, pro který je vzdělávací materiál určen:	4. ročník gymnázia (vyšší stupeň)
Anotace:	Vzdělávací materiál slouží jako struktura maturitního okruhu při opakování učiva ve 4. ročníku při přípravě na maturitní zkoušku. Obsahuje cvičné úkoly k ověření poznatků. Inovuje výuku využitím pracovních listů v papírové podobě nebo na foliích k projekci na meotaru.
Citace použitých zdrojů:	HÁNOVÁ Eva a kol. <i>Odmaturuj z literatury 1</i> . 3. vyd. Brno: Didaktis, 2004. ISBN 80-7358-016-0. s. 5 - 14. SOCHROVÁ, Marie. <i>Český jazyk a literatura</i> . 1. vyd. Havlíčkův Brod: Nakladatelství Fragment, 2007. ISBN 978-80-253-0468-6. s. 8 - 10. Vlastní zdroje.
Vzdělávací materiál vytvořen v rámci projektu Sportovní gymnázium - škola 21. století	

LITERATURA STAROVĚKU A ANTIKY

OSNOVA TÉMATU

1. STAROVĚKÁ LITERATURA

- 1.1 LITERATURA SUMERSKÁ, AKKADSKÁ A BABYLONSKÁ
- 1.2 LITERATURA EGYPTSKÁ
- 1.3 LITERATURA INDICKÁ
- 1.4 LITERATURA ČÍNSKÁ
- 1.5 LITERATURA PERSKÁ
- 1.6 LITERATURA HEBREJSKÁ

2. LITERATURA ANTIKY

- 2.1 ŘECKÁ LITERATURA
 - 2.1.1 ARCHAICKÉ OBDOBÍ
 - 2.1.2 ATTICKÉ OBDOBÍ
 - 2.1.3 HELÉNISTICKÉ OBDOBÍ
- 2.2 ŘÍMSKÁ LITERATURA
 - 2.2.1 OBDOBÍ ARCHAICKÉ
 - 2.2.2 KLASICKÉ OBDOBÍ
 - 2.2.3 POSTKLASICKÉ OBDOBÍ
 - 2.2.4 OBDOBÍ ÚPADKU

3. ÚKOLY K TÉMATU LITERATURA STAROVĚKU A ANTIKY

1. STAROVĚKÁ LITERATURA

LITERATURA ORIENTÁLNÍ

1.1 LITERATURA SUMERSKÁ, AKKADSKÁ A BABYLONSKÁ

oblast Mezopotámie (dnes Irák) mezi povodím řek Eufrat a Tigris
osídlení od 6. tis. př. n. l.

klínové písmo, vynález Sumerů 3. tis. př. n. l.
zápisy na hliněné destičky trojhranné rydlo

Epos o Gilgamešovi

nejstarší hrdinský epos světa,
veršovaná epika

sepsán sumersky asi 2500 př. n. l.

dochován na 12 hliněných destičkách ze 7. století př. n. l. v Aššurbanipalově knihovně
v Ninive (město v Asýrii, dnes Irák)

polomytický vládce Gilgameš z Uruku hledá tajemství věčného života
poprvé zmínka o potopě světa, převzato do Starého zákona

Hymnus na Ištaru – lyrická milostná píseň o bohyni lásky a války

Chammurapiho zákoník – 1. právní spis, 1 800 př. n. l.

1.2 LITERATURA EGYPTSKÁ

Egypt - jednotný stát 4. – 3. tis. př. n. l.

povodí Nilu

hieroglyfické písmo, vyluštil Jean François Champolion r. 1824

zápisy na papyrus (výroba ze stébla šáchoru papírodárného), třtinové pero

milostná poezie, milostné písně

náboženské texty

hymny na bohy a faraony

báje o bozích a o vzniku světa

tzv. naučení – mravní ponaučení, životní moudra

Kniha mrtvých – rady zemřelému

2. tis. př. n. l. oslavné básně:

Achnaton – Hymnus na slunce

Chvalozpěv na Nil (autorem asi mudrc Cheti)

Vlastní životopis Sinuhetův

autobiografie lékaře a úředníka na královském dvoře

inspirace: Mika Waltari, román Egyptán Sinuhet, vyd. 1945

1.3 LITERATURA INDICKÁ

povodí řek Indus a Ganges, území dnešního Pákistánu a Indie

2. tis. př. n. l.

védský jazyk, později jazyk **sanskrt**

Védy (vědění, poznání pravdy) – posvátné knihy hinduismu

eposy – hrdinské zpěvy

Mahábhárata – nejrozsáhlejší epos světa, asi 100 tisíc dvojverší

vznikal asi 800 let (4. stol. př. n. l. – 4. stol. n. l.)

mýty, legendy, úvahy o životě na pozadí boje mezi dvěma indickými rody, boj dobra a zla je nekonečný

Rámájana (Putování Rámovo) 2. stol. př. n. l. – 1./2. stol. n. l.

epos o lásce princezny Sítý a prince Rámy

Kámasútra (Učebnice lásky), počátek n. l.

(Káma – indický bůh milostné touhy, sútra – poučení, učebnice)

1.4 LITERATURA ČÍNSKÁ

oblast povodí řek Chuang-che a Jang-c-t'iang

kultura od 12. stol. př. n. l.

znakové písmo

zápisy na papír nebo hedvábí štětcem

Kniha písní – nejstarší sborník čínské poezie

básně lidové i uměle vytvořené, milostné, oslavné, obřadní, svatební, sociální

1.5 LITERATURA PERSKÁ

oblast dnešního Íránu a střední Asie

7. stol. př. n. l.

Avesta – sborník textů

modlitby, mýty, duchovní písně, žalmy, právníkové texty

nauka kazatele Zarathuštry - povinností člověka je šířit dobro

jazyk **avestánština** (též avestština či avesta) je mrtvý staroíránský jazyk

1.6 LITERATURA HEBREJSKÁ

oblast Izraele

1. tis. př. n. l. – 1. stol. n. l.

pojem bible odvozen z řec. τὰ βιβλία *ta biblia*, řec. biblion = kniha

Bible – Písmo svaté – náboženské texty židovského judaismu (Starý zákon) a křesťanství

(Starý zákon a Nový zákon), převzali křesťané

Starý zákon sepsán v hebrejštině a aramejštině, Nový zákon v řečtině

Starý zákon

vznik v průběhu 1. tisíciletí př. n. l.

základní knihy židovského judaismu

soubor textů žánrově různorodých – texty náboženské, historické, právníkové a literární

představy židovského národa o jeho nejstarší minulosti

3 části

nejstarší **Knihy Mojžíšovy (Tóra = zákon)** – o počátcích světa

Prorocké knihy – např. **Kniha soudců, Knihy královské, Knihy prorocké**

o bájných králích Davidovi, Šalomounovi, dějinách Izraele, uvádí výroky a skutky proroků

Svaté spisy – Žalmy, kniha Jób, Přísloví, Pět svitků (Píseň písní, Jeremiášův pláč aj.)

Vedle Starého zákona je součástí křesťanské Bible Nový zákon

Nový zákon

vznik později, až 1. – 2. stol. n. l.

sepsán v řečtině

vytvořili křesťané

má 27 knih

4 evangelia – Matoušovo, Markovo, Lukášovo a Janovo – život Ježíše Krista, umučení a vzkříšení

řec. **evangelium** = zvěstování, dobrá zpráva

Skutky apoštolů – o šíření křesťanství a počátcích křesťanské církve

Listy (Epištoly) – 14 epištol

řec. **epištola** = dopis apoštola věřícím

Zjevení sv. Jana, tzv. Apokalypsa – předpověď konce světa a poslední soud, vize příchodu Krista a Božího království

vliv Bible na rozvoj středověkého písemnictví a kultury

tzv. **Septuaginta**, 3. stol př. n. l., nejstarší překlad Starého zákona do řečtiny

tzv. **Vulgata**, přelom 4. – 5. stol. n. l., nejstarší překlad celé Bible do latiny

Konstantin a Metoděj, 9. stol. n. l., nejstarší překlad částí z Bible u nás do staroslověnštiny

2. LITERATURA ANTIKY

kultura starověkého Řecka a Říma
základ evropské kultury a vzdělanosti
8. stol. př. n. l. – 5. stol. n. l., rok 476 n. l. pád říše římské

2.1 ŘECKÁ LITERATURA

8. st. př. n. l. – 1. st. n. l.
řecké písmo převzato koncem 1. tisíciletí od Foiničanů
3 období řecké kultury: archaické, attické, helénistické

2.1.1 ARCHAICKÉ OBDOBÍ

do 6. stol. př. n. l., vliv řecké mytologie (bájesloví)

Homér (720 – 680 př. n. l.)

eposy Ilias (hrdinský válečný epos) – posledních 52 dnů 10. roku trojské války, dobytí Tróje
Odyssea (mírový epos) – desetileté bloudění krále Odyssea a jeho návrat na rodnou Ithaku
Odyssea asi o 150 let mladší než Ilias, z tradice autorství připisováno Homérovi

aidy – **hrdinské zpěvy** zpívané za doprovodu strunného nástroje

Archilochos – **elegie** = žalozpěvy, vážná píseň, doprovod píšťalky

Sapfó – řecká básnířka

monodická lyrika = milostná poezie, doprovod lry

Anakreón – **anacreontská lyrika** oslavující lásku a radosti života

Pindaros – **ódy** na řeckou aristokracii a vítěze olympiád

Simonidés – **epigramy** = původně krátký oslavný verš, později krátká satirická báseň

Aisópos (Ezop) – **bajky**, lidový vypravěč, sociální kritika

2.1.2 ATTICKÉ OBDOBÍ

5. – 4. stol. př. n. l., rozkvět řecké demokracie
střediskem kultury **Athény**

drama – vznik z obřadních her spjatých s oslavou boha Dionýsa, odraz mýtů a vůle bohů
původně 1 herec a sbor (chór, vyjadřuje mínění lidu), později 2 - 3 herci (jen muži)

škrabošky, odulá ústa jako hlásná trouba, chůdy
představení pod Akropolí, později v amfiteátrech
tzv. **trojí jednota** = jednota místa, času, děje

tragédie – nejstarší dramatický žánr

Aischylos

zavedl postavu druhého herce, dialog

tragédie **Oresteia** – Orestés pomstí smrt svého otce, zavraždí svoji matku a jejího milence, podléhá výčitkám a prosí bohy o odpuštění

Sofoklés

zavedl další postavy

tragédie **Antigona**

Antigona, královská dcera, přes zákaz nového krále pohřbí bratra usmrceného v bratrovražedném boji o trůn, je zaživa zadržena

Euripidés

zavedl do hry tzv. deus ex machina (bůh ze stroje) – násilné ukončení děje zásahem božstva
tragédie **Médea** – o lásce a pomstě královské dcery Médei k muži, jenž se chtěl zmocnit trůnu

komedie – vznik z původně žertovných a satirických písní při oslavách boha Dionýsa

Aristofanés – komedie **Athéňané, Mír, Žáby**

kritika politických poměrů a morálky

historická próza

Hérodotos – „otec historie“

historie řecko-perských válek

Thúkydidés – historie peloponéských válek

řečnictví = rétorika

Démostenés – filipiky

kritické, útočné slovní výpady (řeči) proti makedonskému králi Filipu II. Makedonskému

filozofie

Démokritos, Platón, Sókratés, Aristotelés aj.

2.1.3 HELÉNISTICKÉ OBDOBÍ

4. – 1. stol. př. n. l.

Menandros – **nová komedie**, náměty ze života, kritika lidské povahy, hra **Škarohlíd**

Theokritos – **bukolická poezie**, básně oslavují život pastýřů na venkově

2.2 ŘÍMSKÁ LITERATURA

3. stol. př. n. l. – 5. stol. n. l.

latinské písemnictví

písmo převzato od Etrusků

2.2.1 OBDOBÍ ARCHAICKÉ

3. stol. př. n. l.

vzor v řecké kultuře

komedie

Plautus – Komedie o hrnci

hra o lakomci, kritika lidských vlastností, hry jako fraška

2.2.2 KLASICKÉ OBDOBÍ

zlatý věk římské literatury

1. stol. př. n. l.

řečnictví

Marcus Tullius Cicero – spis Řečník

politické řeči a dopisy, vytríbený sloh vzorem klasické latiny

Gaius Julius Caesar – Zápisky o válce galské

Titus Livius – historický spis Dějiny od založení Říma

Gaius Valerius Catullus – milostná poezie věnované Lesbii

básník vnitřních rozporů

„odi et amo“ (nenávidím a miluji)

Publius Vergilius Maro – „římský Homér“

římský básník uznávaný i ve středověku

Zpěvy rolnické (Georgika), **Zpěvy pastýřské** (Bukolika) – opěvuje život na venkově

epos **Aeneis** – trojský hrdina, po dobytí Tróje připluje k břehům Itálie, ožení se s dcerou

Latinů a podle báje založí Řím

Publius Ovidius Naso

Umění milovat – milostná poezie, rady, jak zaujmout opačné pohlaví

Proměny (Metamorfózy) – převyprávění 250 řeckých a římských bájí s motivem proměny

Dopisy z Pontu – z vyhnanství, stesk po Římě

2.2.3 POSTKLASICKÉ OBDOBÍ

stříbrný věk římské literatury

1. – 2. stol. n. l.

literatura doby císařské

despotismus, cenzura tisku

Seneca – filozofie

Tacitus – historické spisy **Dějiny, Letopisy, Germania** (zmínka o českém území)

Petronius – satirický román **Satirikon**

kritika rozmařilosti bohatých a poměrů v římské společnosti

„arbiter elegantiarum“ (rozhodčí, poradce v oblasti vkusu, umění, krásy)

2.2.4 OBDOBÍ ÚPADKU

2. – 5. století n. l.

rozvoj **patristiky**, učení svatých otců

studium křesťanské literatury

utváření křesťanského učení

Aurelius Augustinus – teoretik patristiky

spis **Vyznání** – autobiografie o přijetí křesťanství

spis **O boží obci** – pojednání o křesťanství

Marcus Aurelius – filozofický spis **Hovory k sobě**

3. ÚKOLY K TÉMATU LITERATURA STAROVĚKU A ANTIKY

1. V jaké oblasti a ve kterém období vznikl nejstarší hrdinský epos světa? Uveďte jeho název.
2. Jaké nové literární žánry vznikly v nejstarší egyptské literatuře? Uveďte nejstarší dochovaná díla.
3. Ke které literatuře přiřadíte eposy Mahábhárata a Rámájana? Co o nich víte?
4. Jak byste charakterizovaly Knihu písní, nejstarší sborník čínské poezie?
5. Jaké texty z hlediska žánrové různorodosti najdeme ve Starém zákoně?
6. Co víte o počátcích řecké literatury? Jaké žánry a jména autorů archaického období řecké literatury můžete uvést?
7. Čím bylo typické nejstarší řecké drama? Které autory nejstarších řeckých tragédií a komedií a jejich díla znáte?
8. Která významná jména a díla jsou spjata s obdobím tzv. zlatého věku římské literatury?
9. Víte, kdo byl v římské literatuře přezdíván „arbiter elegantiarum“ a proč?
10. Objasněte pojem patristika. A jak tento pojem souvisí se jménem Aurelius Augustinus?